

Kijken

Ik weet niet meer wanneer in mijn studietijd het was, en in welk boek het stond. Misschien weet een van jullie het, ik houd me aanbevolen. Het verhaal ging over twee monniken die al pratend door een prachtig berglandschap liepen. Ze sloegen geen acht op dit landschap; tot ze kwamen bij een kapel – en het landschap werd ingekaderd door een raam. Toen pas zággen ze de schoonheid van het landschap.

Ik moest hieraan denken op de tocht die ik deze zomer maakte in de Spaanse Pyreneeën. We hadden al dagen in dit prachtige landschap gelopen, ik was best moe van de tocht en had eigenlijk geen aandacht meer voor het magnifieke uitzicht hier. Maar binnen, in de houten uitbreiding van de hut was dit raam gemaakt, en nu zág ik het. Het raam omlijstte het landschap als een schilderij. Door de begrenzing van de lijst keek ik anders. Ondanks dat ik aan een douche en een bed toe was, keek ik scherper, aandachtiger.

Het is een van de ontwerpmiddelen die we als architecten en vormgevers ons eigen hebben gemaakt, het werken met licht, met ruimte en route, tactiliteit, met contrasten. Het creëren van plekken, van openheid of juist geborgenheid, het creëren van verbinding tussen mensen, van verbinding met de natuur. Het creëren van omgevingen van mensen, waarin gewoond, gewerkt, geleerd, gelééfd wordt. Want uiteindelijk gaat architectuur niet alleen over gebouwen. Architectuur kan activeren, verbinden, nieuwe waarde creëren, betekenis geven.

We hebben geleerd te observeren, te analyseren en verbeelden. We leggen verbanden tussen mensen, plekken, gebouwen en maatschappelijke ontwikkelingen. We ontwikkelen een manier van kijken die verder gaat dan het direct zichtbare. Dat vermogen is vandaag misschien wel relevanter dan ooit.

Het zal niemand zijn ontgaan, ook mij werd deze zomer op weg naar deze huttentocht in Spanje door het Franse landschap nog meer dan ik al wist, zo pijnlijk duidelijk dat er een hoop mis is in onze wereld. Onderweg zag ik de ontzettende droogte, zoveel bomen, halve bossen die bruin waren, ja ik was erdoor ontzet. We zien een door onze leefwijze veroorzaakte disbalans in de natuur. We zien ook een razendsnelle ontwikkeling van technologie en van extreme ideeën, een toename van armoede en andere ongelijkheid.

Kunnen wij verschil maken?

In het overzichtsboek *Wendingen 1918-1932* wordt door Alston Purvis uiteengezet waarin het kunsttijdschrift verschil kon maken:

*“De naam Wendingen was bedacht door Wijdeveld en hij heeft later uitgelegd op welke mysterieuze wijze hij op die naam was gekomen. Vele jaren daarvoor, toen hij een lange voettocht maakte door Italië, was hij een wegwerker tegengekomen die op een nonchalante wijze een stuk steen op zijn kant zette terwijl hij ernaar verwees als ‘de hele wereld’. Later, toen hij Nietzsches *Umwälzung aller Werte* aan het lezen was, vergeleek hij de Italiaanse wegwerker met Nietzsche, die hij een ‘hersteller van levenspaden’ noemde. Toen vertaalde hij ‘Umwälzung’ als ‘omwentelen’, hetgeen uiteindelijk leidde tot Wendingen. Voor Wijdeveld vertegenwoordigde *Umwälzung aller Werte* de iconoclastische stemming die in Europa heerste na de verspilling van mensenlevens tijdens de Eerste Wereldoorlog en de sociale chaos en de daaruit voortvloeiende intellectuele en artistieke omwenteling. Het idee was dat Wendingen de intellectuele verschillen tussen kunstenaars en architecten weer zou verenigen doordat ze in het tijdschrift een gezamenlijk doel zouden vinden.”*

Over generaties heen

Ook in de jaren zestig vond een nieuwe generatie architecten dat het anders moest. Dat de architectuur weer over mensen moest gaan, over het dagelijks leven, de menselijke maat, over sociale cohesie. Over de stad als plek van samenleven. Architecten als Aldo van Eyck, Jaap Bakema en Herman Hertzberger onderzochten hoe gebouwen en steden ruimte kunnen bieden aan ontmoeting, verbondenheid en menselijke ontwikkeling. De redactie van Forum, samengesteld door de jonge architect Dick Apon, bracht de architectenwereld eind jaren vijftig in beweging met een nieuwe koers voor Forum en zorgde ook internationaal voor opschudding, zo valt te lezen in de geschiedenis van Forum op de AetA-site.

Elke generatie architecten heeft gezocht naar antwoorden op de vragen van haar eigen tijd. Nieuwe technieken, veranderende maatschappelijke omstandigheden en andere culturele opvattingen brachten telkens nieuwe perspectieven voort.

Ónze leefomgeving staat voor ingrijpende opgaven. Er zijn woningen nodig. De gevolgen van klimaatverandering vragen om aanpassingen in stad en landschap. De energietransitie verandert de manier waarop we bouwen. Tegelijkertijd groeit het belang van biodiversiteit en van gezondheid en sociale samenhang.

Deze vraagstukken komen samen in dezelfde fysieke ruimte. Ze vragen om ontwerpers die verbanden herkennen, die verschillende belangen kunnen verbinden en toekomstbeelden kunnen ontwikkelen die richting geven. Architectuur draagt daardoor bij aan veel meer dan gebouwen alleen.

Het vak helpt ons na te denken over de kwaliteit van onze leefomgeving en over de manier waarop we samenleven. Dat is een traditie die diepgeworteld is in de geschiedenis van de architectuur. De geschiedenis van ons vak laat een voortdurende ontwikkeling zien. Een ontwikkeling die wordt gedragen door nieuwsgierigheid, onderzoek en reflectie. En door het gesprek.

Al 170 jaar vormt dit genootschap een ontmoetingsplaats voor architecten en aanverwante disciplines. Een plek waar ruimte is voor dat gesprek, waar ideeën worden gedeeld en gescherpt, waar vakgenoten elkaar inspireren, waar nieuwe inzichten kunnen ontstaan en vanzelfsprekendheden worden bevraagd.

Wat mij zo aanspreekt in AetA: We zijn allemaal verschillend.

Verschillende generaties, verschillende achtergronden, verschillende opvattingen over wat goede architectuur is. Sommigen werken aan grote gebiedsontwikkelingen, anderen aan een interieur, een woning, een school of een monument. Sommigen staan aan het begin van hun loopbaan, anderen dragen decennia aan ervaring met zich mee. Maar we delen hetzelfde vak, de manier van kijken. Juist daarin schuilt de kracht van dit gezelschap. Dat we elkaar kunnen inspireren en van elkaar kunnen leren. Dat we kennis, verwondering en soms ook twijfel kunnen delen. Geen van ons heeft alle antwoorden, er is niet één waarheid, maar we kunnen wel samen op zoek gaan, naar die nieuwe wendingen die nodig zijn.

Tegen de stroom in

Het is vaak zwemmen tegen de stroom in om de stappen in de goede richting gezet te krijgen. Om überhaupt ons vak over de breedte te kunnen uitoefenen en om ambities het hele ontwerp- en bouwproces te kunnen vasthouden. In sommige werkvelden en op sommige vlakken wordt de rol van de architect steeds meer beperkt. Tenders leggen een zware druk op onze bureaus en jonge bureaus komen er moeilijk tussen.

Elkaar opzoeken en samen optrekken kan helpen ook deze gesprekken te voeren en onze belangen te agenderen. Het is belangrijk onze rol te kunnen uitoefenen. Omdat wij gewend zijn toekomstbeelden te verkennen voordat ze werkelijkheid zijn. Omdat we weten hoe ruimte gedrag beïnvloedt en hoe gebouwen gemeenschappen kunnen versterken. Hoe steden gezonder, duurzamer en rechtvaardiger kunnen worden. We weten dat kwaliteit tijd nodig heeft, dat goed kijken en luisteren belangrijk is en dat de beste oplossingen vaak ontstaan uit samenwerking. Dat zijn kwaliteiten die in deze tijd hard nodig zijn.

Ruimte maken

Ik zie het als een voorrecht om als voorzitter de komende jaren aan dit genootschap te mogen bijdragen. Daarbij wil ik ruimte maken. Ruimte voor ontmoeting, ruimte voor debat. Ruimte voor jonge stemmen en ruimte voor ervaren perspectieven. Ruimte voor disciplines die elkaar misschien nog niet vanzelfsprekend ontmoeten.

Want net zoals het raam het uitzicht in die berghut versterkt, kunnen we elkaar helpen beter te kijken. Door aandacht te richten. Door zichtbaar te maken wat anders misschien onopgemerkt blijft. En door te reflecteren op onze blik in de toekomst.

De verschillen te vieren en gezamenlijke doelen te stellen. Want dat is wat AetA doet, al 170 jaar. Niet voor niets is de naam Architectura et Amicitia. Een plek waar ideeën worden gedeeld. Waar vriendschappen ontstaan, waar generaties elkaar vinden en waar we samen blijven zoeken naar wat waardevol is, in een wereld die voortdurend verandert.

Een beetje mooier

170 jaar AetA is geen monument dat achter ons ligt. Het is een fundament dat door generaties leden is gelegd. Nu zijn wij aan zet om daarop voort te bouwen. Om architectuur en vriendschap te vieren, om nieuwe verbindingen te leggen. Om nieuwsgierig te blijven. Om schoonheid, kwaliteit en maatschappelijke betrokkenheid te blijven verdedigen. En om elkaar vast te houden in die gezamenlijke ambitie: de wereld, stap voor stap, plek voor plek, een beetje mooier te maken.

Terug op de voettocht in Spanje. Het waren enorme rotsblokken waar we op passages overheen moesten klauteren. Stenen die in elk geval in je eentje niet te kantelen waren. Wellicht zou samenwerking helpen.

Maar ik vond het beeld een mooi beeld, van de steen die wordt gekanteld.

Jan, ik weet dat je met pijn in je hart stopt met het voorzitterschap. Misschien zit het 'm er wel in dat je graag met al je enthousiasme stenen kantelt, en er ook zo goed in bent. Je hebt AetA 7 jaar lang vol energie en inspiratie verder gebracht. Ik mag het stokje van je overnemen en raapte dit alles overdenkend in de Pyreneeën deze steen voor je op. Ik geef 'm je mee zodat je nog eens kunt terug kunt denken aan je tijd als voorzitter en alle mooie momenten en omwentelingen die je samen met dit mooie genootschap hebt bereikt.

25 september 2026